

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย

นางคราญ ไชยเมือง
สาขาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยพายัพ

.....

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศอย่างพอเพียง ไม่ก้าวกระโดด คำนึงถึงความเสถียร สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงมีแนวคิดที่จะนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศ และได้ตั้งคณะทำงานโดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ร่วมกันประมวลและกรั่นกรองพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่าได้พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเวลานานและต่อเนื่องเกือบสามสิบปีแล้ว คณะทำงานได้สรุปเนื้อหาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทูลเกล้าฯ ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยและพระบรมราชานุญาต นำบทความเผยแพร่ และได้มีหนังสือของสำนักงานราชเลขาธิการ ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 แจ้งว่าได้นำความกราบบังคมทูลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงปรับปรุงแก้ไขและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ต่อไป โดยเนื้อหาเป็นตามข้อความในกรอบดังต่อไปนี้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ได้ถูกนำมาเป็นพื้นฐานของการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ในขณะนั้นและเป็นพื้นฐานของฉบับต่อ ๆ มาโดยตลอด จากนั้นเพื่อให้ความชัดเจนขึ้นได้

มีคณะทำงานซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยสรุปว่าองค์ประกอบของความพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไข คือ ความรอบรู้ และการมีคุณธรรม ซึ่งมักจะเรียกง่าย ๆ ว่า สามห่วง สองเงื่อนไข (กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, 2546)

แนวความคิดหลักของปรัชญานี้ คือ การชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนในมิติต่าง ๆ เป็นการดำเนินตามทางสายกลางก้าวทันต่อโลก โดยปรัชญาใช้ได้ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ประเทศ เป็นการมองโลกในลักษณะที่เป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง มีความไม่แน่นอน และมีความเชื่อมโยงกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นการปฏิบัติที่มุ่งผลทั้งระยะสั้นและระยะยาว

จากรูปสรุปโครงสร้างของปรัชญาชี้ว่า ความพอเพียงเป็นทั้งผลและวิธีการ (End and mean) จากการกระทำโดยผลที่คาดว่าจะได้รับคือ การพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยมีความสมดุลในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันวิธีการตามความพอเพียงเป็นความสมดุลของการกระทำ ทั้งเหตุและผลจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา ภายใต้อัตลักษณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งในด้านการปฏิบัติ ความพอเพียงตามหลักปรัชญานี้ ประกอบด้วยสามองค์ประกอบ (สามห่วง) คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันที่ดีต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง หากขาดองค์ประกอบใดก็ไม่เป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

ความพอประมาณ คือ มีสองนัยยะ ในด้านหนึ่งคือ ความพอดีไม่สุดโต่ง โดยมีการกระทำไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไปในมิติต่าง ๆ เช่น การบริโภค การผลิตอยู่ในระดับสมดุล การใช้จ่าย การออมอยู่ในระดับที่ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง อีกด้านหนึ่งหมายถึงการที่สามารถพึ่งตัวเองได้ยืนได้บนขาของตนเอง

ความมีเหตุมีผล หมายความว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอประมาณในมิติต่าง ๆ นั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล มีการพิจารณาจากเหตุ ปัจจัยและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ต้องเป็นการมองระยะยาว คำนึงถึงความเสี่ยง ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดจากการตัดสินใจนี้

การมีภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควร หมายความว่า การกระทำที่ไม่คำนึงถึงเฉพาะเหตุการณ์และผลในปัจจุบัน แต่ภายใต้ข้อจำกัดของข้อมูลที่มีอยู่ ต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย และสามารถสร้างภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ เพราะพลวัตในมิติต่าง ๆ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสภาวะต่าง ๆ อย่างรวดเร็วขึ้น จึงต้องมีการเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบเหล่านี้ด้วย

นอกจากนี้การจะกระทำให้มีความพอเพียงตามหลักปรัชญาได้นั้น จะต้องมีเงื่อนไขพื้นฐาน คือ การมีความรอบรู้ และคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต

ความรอบรู้ คือ มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นประโยชน์พื้นฐานเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติอย่างพอเพียง การมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้รวมถึง ความรอบคอบ ความระมัดระวัง คือ การมีการวางแผน โดยสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาการต่าง ๆ มาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาการต่าง ๆ เหล่านั้น ไปใช้ในทางปฏิบัติ โดยมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมด้วย

ในส่วนของคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีสองด้านคือ ด้านจิตใจ ปัญญา และด้านการกระทำ ในด้านแรกเป็นการตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ ที่เหมาะสม ส่วนด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา และความรอบคอบ เงื่อนไขทั้งสองนี้จะทำให้การปฏิบัติตามเนื้อหาของความพอเพียงเป็นไปได้

แต่ละคนย่อมมีความเข้าใจว่าพอเพียงแตกต่างกันไป โดยทั่วไปมักจะตีความตามศัพท์และนึกถึงความพอเพียงในความหมายของการพอประมาณหรือความพอดี หรือนึกถึงในด้านการพึ่งพาตัวเอง ซึ่งก็มักจะมองระดับการพึ่งพาตัวเองที่เหมาะสมแตกต่างกันไป แต่การจะนำปรัชญาไปสู่การประยุกต์คือ การปฏิบัติ จะต้องมีความพื้นฐานคือเข้าใจเนื้อหาตามที่มาอย่างแท้จริง ก่อนที่จะขยายความเพื่อใช้ในแต่ละกรณี ดังนั้นความหมายที่ควรจะเข้าใจร่วมกันในที่นี้ คือ ความหมายตามที่ได้รับพระราชทานบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ และได้เป็นหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่เก้าและสิบ ซึ่งก็คือหลักการของสามห่วง สองเงื่อนไขนั่นเอง

แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับแนวคิดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ยุทธศาสตร์ชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 65-76) ได้กำหนดไว้ดังนี้ 1) แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากจะเน้นการกระจายการพัฒนาที่ระดับฐานรากคงไม่เพียงพอ ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ที่รุนแรงจะต้องมีมาตรการเชิงรุกที่มีพลังมากพอในการ

ป้องกันและปกป้องชุมชนมากขึ้น โดยจะต้องระบุให้ชัดเจนว่า อะไรห้ามทำอะไรที่จะต้องกระทำ และ
กระทำโดยใคร เพื่อให้ชุมชนมีภูมิคุ้มกันสอดคล้องกับภาวะคุกคามทางสังคมที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน
และท้องถิ่น 2) กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นและการเสริมสร้างสุขภาวะชุมชนนั้น จะต้องใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง
ประสานบูรณาการกันทุกระดับ โดยมีกลไกทุกภาคส่วนเข้ามาสนับสนุนและให้ชุมชนและท้องถิ่นมีบทบาท
ในการจัดการตัวเอง รวมทั้งผลักดันให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาต่อไป 3) การสร้างการเรียนรู้
ในชุมชนต้องเปิดกว้างให้ชุมชนกำหนดรูปแบบของชุมชนได้เอง เพราะในแต่ละชุมชนมีความแตกต่างทั้ง
ในมิติของประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ขณะเดียวกันก็ต้องนำนวัตกรรมความรู้ใหม่ ๆ มาใช้
ควบคู่กับการจัดการ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ของชุมชน รวมทั้งต้องไม่กำหนดจำนวน
เป้าหมายที่จะดำเนินการ เนื่องจากการสร้างการเรียนรู้ของชุมชนต้องใช้ระยะเวลา 4) การใช้พลังชุมชนใน
การพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จะต้องมีความชัดเจนในคำจำกัดความของความยากจน เพื่อกำหนด
กลุ่มเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับภาคส่วนต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนด้าน
การศึกษาและการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง 5) ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในสังคม เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กร
ผู้นำภาครัฐ รวมถึงเด็กและเยาวชน มีความรู้และความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงและนำไปใช้ใน
ชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นการสร้างต้นแบบที่ดีต่อไป 6) แนวทางการพัฒนาให้ชุมชนยึดตามความเป็นจริง
ความถูกต้อง และความเป็นธรรม โดยใช้แผนชุมชนเป็นกลไกในการ สร้างการเรียนรู้แก่ชุมชน
7) พัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดสังคมเป็นสุข เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ความสำเร็จ ที่ชัดเจน
และผลักดันให้มีการอ้างอิงเพื่อเป็นกรอบให้เกิดการเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ เช่น การวัดจากเงินออมที่วัดทั้ง
ระดับครัวเรือน ชุมชน วัดจากมีทรัพย์สิน มีปัจจัยสี่ ใช้จ่ายเหมาะสม ไม่มีหนี้สิน และทำงานอย่างมีความสุข ซึ่ง
เป็นการสะท้อนทั้งเศรษฐกิจพอเพียงและความมั่นคงของครัวเรือนและชุมชน 8) การใช้พลังของทุนต่าง ๆ
เพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล ไม่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และการสร้างรายได้เป็นเป้าหมายหลัก
โดยเฉพาะการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมน่าจะมุ่งการอนุรักษ์มากกว่าไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

รวมทั้งบทบาทภาคีต้องมีการ 1) กำหนดบทบาทหลักที่ชัดเจนระหว่างภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และภาค
พัฒนาเพื่อเสริมหนุนซึ่งกันและกันให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน เนื่องจากแต่ละภาคีมีจุดอ่อนและจุดแข็งที่
แตกต่างกัน เช่น ภาครัฐจะมีความสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้ แต่ขาดความคล่องตัว ขณะที่
องค์กรภาคประชาชนมีความคล่องตัวสูงกว่าแต่ขาดความน่าเชื่อถือที่มีต่อองค์กรของรัฐ เป็นต้น
2) สถาบันศาสนา นอกจากจะต้องมีการพัฒนารูปแบบ วิธีการถ่ายทอดหลักคำสอนของศาสนาให้เข้าถึงต่อ
การเข้าใจและนำไปปฏิบัติแล้ว ควรจะต้องมีบทบาทใหม่ ๆ ที่มากกว่า คือ การปลูกฝังจิตสำนึก คุณธรรม
และจริยธรรม และ 3) ควรให้องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนด้วย

นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการ
พัฒนาชุมชน ทั้งนี้ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่า
การเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มา
เป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์ (Oakley, 1984 :

17) ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนา ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายระดับ ตั้งแต่การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน การวางแผนร่วมกัน โดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน การปฏิบัติตามแผนมีการทำงานร่วมกัน และการประเมินผลร่วมกัน **จึงสรุปได้ว่า** การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ในรูปกลุ่ม/องค์การชุมชนนั้น การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม คือ ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

องค์ประกอบของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

ในบทความนี้จะหยิบยกชุมชนคนอยู่-ป่ายังบ้านคลองเรือ หมู่ที่ 9 ต. ปากทรง อ. พะโต๊ะ จ. ชุมพร ซึ่งได้ประกาศตั้งธนาคารต้นไม้แห่งแรกของประเทศไทยและของโลก เป็นชุมชนเล็ก ๆ โอบล้อมด้วยป่าต้นน้ำลำธาร ที่มีองค์ประกอบเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยองค์ประกอบของทั้งคนและชุมชน จำนวนครัวเรือนที่ปฏิบัติการครัวเรือนเศรษฐกิจพอเพียง เห็นเป็นสภาพสังคมเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรม

ซึ่งองค์ประกอบเบื้องต้นเป็นองค์ประกอบทางจิต **ความรู้และความเชื่อ** เริ่มจากคนในชุมชนเริ่มปรับวิถีคิด วิถีทำ โดยการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ตระหนักร่วมกันในความทุกข์ของคน ของชุมชนและของชาติ ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องใช้เวทีชาวบ้าน หมายถึง อาคารสถานที่และกระบวนการพูดคุยประชุมหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสม่ำเสมอจนได้กฎกติกาชุมชน เสมือนธรรมนูญของชุมชน ว่าด้วยการจัดการแผ่นดินตามศาสตร์พระราชา กล่าวถึงการจัดการดิน น้ำ ป่า และครัวเรือน ให้เกิดการใช้ประโยชน์สมดุลอย่างยั่งยืน ซึ่งทั้ง 4 ส่วน จะไม่ยึดหลักให้เกิดผลผลิตสูงสุดแต่ยึดหลักการความพอประมาณตน ในเหตุผลที่ควรจะเป็นบนความพึงพอใจร่วมของทุกคนนั้นหมายถึงทั้งปัจจุบันและอนาคต ซึ่งวิธีการดังกล่าวต้องใช้ความเพียรอย่างสม่ำเสมอของคนในชุมชน เช่น การประชุมเนืองนิจ การขัดเกลา และการถ่ายทอดองค์ความรู้ วิถีคิดสู่คนที่ไม่เข้าใจและคนรุ่นใหม่มิให้ขาด ซึ่งในการปรับวิถีคิดและสร้างคนเชื่อว่าจะต้องเดินตามรอยเท้าพ่อในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่อาจจะนิยามเพิ่มเติมและมีความแตกต่างอยู่บ้าง แต่ในความเข้าใจและเป็นจริงของชุมชนมิใช่การจำได้หมายรู้ แค่ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข กล่าวคือนิยามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นพระเจ้าอยู่หัวเคยตรัสเสมอว่าเป็นเศรษฐกิจทางสายกลาง ซึ่งหมายถึง กลางระหว่างเศรษฐกิจ 2 ด้าน ได้แก่ด้านหนึ่งเป็นเศรษฐกิจการค้า (Trade Economy) หรือเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เศรษฐกิจการค้าสุดขั้วไปทางการค้าทุกอย่างทุกอย่างต้องผ่านระบบการค้า การตลาด วัตถุประสงค์ และสร้างส่วนต่างของผู้ผลิต กับผู้บริโภคให้สูงขึ้น เป็นโอกาสและกำไร กระจายการสะสมกำไรแต่ละทอด เป็นความเติบโตวัดได้โดยใช้ผลแห่งการค้า (Gross Domestic Product) โดยไม่สนใจผู้ถูกเอาเปรียบถูกกดให้อยู่ในสภาพราคาที่ถูกที่สุดเสมอ ทรงเรียกว่าเศรษฐกิจตาโตต้องค้าและเกิดกำไร เช่นเราจะไปช่วยงานศพญาติพี่น้องในอดีต เราจะนำพืช ผัก ผลไม้ อาหาร

การกินไปให้โดยตรง แต่ระบบเศรษฐกิจการค้า เราต้องเอาของดังกล่าวไปขายในตลาดให้เกิดระบบการค้าเสียก่อน แล้วจึงนำเงินมาช่วยเหลือญาติพี่น้องในงานศพ

อีกด้านหนึ่งเป็นเศรษฐกิจพึ่งตน สูดข้าวไปทางพึ่งตนเอง ผิดเอง ใช้อะไรจัดการเองไม่ยอมผ่านระบบตลาดและเศรษฐกิจการค้า ทุกอย่างพึ่งตนเอง ทรงเรียกว่า เศรษฐกิจหลังเขา เช่น ไปงานศพ งานบุญ เอาสิ่งของที่เป็ผลผลิตไปให้ซึ่งควรจะทำ และอาจถึงจ่ายค่ารถ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าหน่วยกิตเป็นสิ่งที่เป็ผลผลิต ซึ่งอาจจะดูกินไปในความรู้สึก

เศรษฐกิจพอเพียง คือทางสายกลางที่ต้องดำเนินการทั้งการพึ่งตนเอง และทำการค้าไปด้วยกัน แต่ให้รู้เหตุ รู้ผลว่าอะไรควรจะต้องพึ่งตน และอะไรควรจะต้องทำการค้า ในความหมาย พอมีกับเงื่อนไขต่าง ๆ แต่ไม่ใช่ซื้อ-ขายอย่างเดียว หรือพึ่งตนอย่างเดียวไม่ค้าไม่ขาย

ซึ่งชุมชนเข้าใจเศรษฐกิจนี้ว่าเมื่อเอาความรู้ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ การรู้จักแบ่งปันเอาคุณธรรมมาเติมลงไป ในทางสายกลางนี้ จะได้รับผลคือ จะเกิดความพอเพียง ความพอเหมาะพอประมาณ ไม่สูงสุด ต่ำสุด และจะเกิดภูมิคุ้มกันต่อคน ต่อวิถีชุมชน และสามารถสร้างพลังเครือข่ายได้เข้มแข็งยืนหยัดอยู่ท่ามกลางเศรษฐกิจทั้ง 2 ด้านที่ยึดขนานกันอยู่

ส่วนที่สององค์ประกอบทางกายภาพ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง (ชุมชนคนอยู่-ป่ายังบ้านคลองเรือ) รูปแบบที่นำเสนอในบทความนี้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้องมียังองค์ประกอบและปัจจัยหลายอย่างมาประกอบร่างกันเป็นโครงสร้าง โดยมีลักษณะเป็นเงื่อนไขตามหลักอิทัปปัตตยา หมายถึงต้องมีสิ่งหนึ่งจึงมีสิ่งหนึ่ง สิ่งหนึ่งมาก ไปอีกสิ่งหนึ่งจะน้อยลง เพราะไม่มีสิ่งหนึ่งจึงไม่มีสิ่งหนึ่ง จึงมีองค์ประกอบไปด้วย

- ที่ดินทำกินพอเพียง ซึ่งหมายถึงพอประมาณเหมาะสมกับเหตุกับผล สำหรับชุมชนและความเป็นธรรมต่อทรัพย์สินส่วนรวม มีที่ทำกินจำนวน 1,750 ไร่ คิดเฉลี่ยครัวเรือนละ 20ไร่ ห้ามมีเกิน 50 ไร่
- ทรัพย์สินส่วนรวมพอเพียง ได้แก่ ป่าล้อมรอบหมู่บ้าน และป่าชุมชน มี 8,650 ไร่ คอยก่อกองกวมอากาศทำให้ฝนตกเกิน 2,500 มม./ปี ทำให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถใช้น้ำทำประปาภูเขาทุกครัวเรือน ใช้น้ำผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ และใช้เพื่อการท่องเที่ยว พืชพรรณสมุนไพรและผักป่าอายุยืนเพียงพอแก่การบริโภคทั้งชุมชน อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนที่ประกอบด้วย ผืนป่า ทิวเขา น้ำตก เป็นต้น
- ครัวเรือนพอเพียงซึ่งเป็นสมาชิกชุมชน จำนวน 84 ครัวเรือน ซึ่งในแง่ปริมาณต้องมีเกินครึ่ง ที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเต็มรูปแบบ
- จำนวนประชากรในครัวเรือนพอเพียง จำนวน 301 คน เป็นหญิง 150 คน ชาย 151 คน ในจำนวนนี้เป็นคนสูงอายุ 20 คน เด็ก 40 คน โดยต้องพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เกิดการสร้างภูมิคุ้มกันความมั่นคง ยั่งยืนให้กับอนาคตของชุมชน
- โครงสร้างพื้นฐานขั้นต้นพอเพียง ได้แก่ โรงเรียนที่สร้างกันเองดูแลกันเองโดยชุมชน ซึ่งดำเนินการอย่างประหยัด ใช้วัสดุในพื้นที่ เช่น ถนนลูกรัง หิน ระบบน้ำประปา ไฟฟ้าพลังน้ำ พลังงานแสงอาทิตย์ พื้นถ่าน เป็นต้น เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก

- การผูกโครงสร้างสังคมโดยใช้เวทีชาวบ้านผสมกับระบบเครือข่ายนิติสร้างภูมิคุ้มกันให้เข้มแข็ง โดยมีให้มีการอพยพโยกย้ายบุคคลภายนอกเข้ามาอยู่และห้ามแรงงานต่างชาติเข้ามาอยู่อาศัยและทำงานเด็ดขาด

ส่วนที่สามองค์ประกอบทางอุดมการณ์ นอกจากมีองค์ประกอบด้านจิตใจ ความเชื่อ ความรู้พื้นฐาน และองค์ประกอบทางกายภาพแล้ว ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงยังต้องมียุทธศาสตร์ทางอุดมคติ เป็นความกล้าหาญทางจริยธรรมของชุมชน ได้แก่ การร่วมต่อสู้กับบุคคลภายนอกที่ฝ่าฝืนกฎกติกาชุมชนของชุมชน การสร้างตัวแบบในการแบ่งปันและการเสียสละอุทิศตนเอง คนในชุมชนเป็นแนวหน้า และแนวร่วมในการสร้างพลังเครือข่ายจากภูมิลำเนาสู่มหาชนที่ เครือข่ายธนาคารคันไม้ เครือข่ายท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เพื่อเป็นพลังผลักดันแนวทางปฏิบัติสู่นโยบายรัฐ เป็นต้น

ขั้นตอนการเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

การที่จะกล่าวว่าชุมชนใดเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงวัดด้วยอะไร ชุมชนลักษณะไหนจึงเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสร้างเครื่องมือวัดค่าได้หรือไม่ นั่นเป็นคำถามที่ปรากฏอยู่เสมอในของวาทกรรมพอเพียงเริ่มเพื่อ แล้วความเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงจริงเป็นอย่างไร สำหรับชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ น่าจะเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงขั้นเริ่มต้น จนนำไปสู่กระบวนการสังเคราะห์ สร้างชุดองค์ความรู้ ดังนั้นขั้นตอนการก้าวเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้นประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ตามบริบทที่ชุมชนมองเห็น คือ การพึ่งตนเอง การแบ่งปัน รวมพลังสร้างเครือข่าย โดยเริ่มจาก

ขั้นที่หนึ่ง **พอเพียง เท่ากับพึ่งตน** ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้องเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ด้วยอาหารพลังงาน ปัจจัยการผลิต และองค์ความรู้ กล่าวคือ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้องตอบตัวเองว่า ขณะที่ไม่มีการพึ่งภายนอกมาเกื้อกูล สามารถมีอาหารเพียงพอแก่การเลี้ยงชุมชนได้อย่างชุมชนในอดีต ซึ่งมีพร้อมตั้งแต่ข้าว น้ำ องค์ความรู้ ปลา ปู กุ้ง หอย เนื้อ หมู พืชผักต่าง ๆ รวมถึงต้องมีพลังงานตั้งแต่พื้นดินใช้หุงต้ม ไฟฟ้า น้ำมัน พอแก่การยังชีพได้ในช่วงเวลาหนึ่งอย่างเพียงพอ

ต้องมีปัจจัยการผลิตได้แก่ที่ดินทำกิน พันธุ์พืชที่จะปลูกขยายพันธุ์ น้ำ ปุ๋ยอินทรีย์ ยาสมุนไพรขับไล่แมลง ป้องกันศัตรูพืช เครื่องมือใช้สอยในการผลิตและแปรรูปเพื่อการยังชีพ เป็นต้น

ต้องมีองค์ความรู้ที่สร้างความเชื่อมั่นให้มีสติให้กล้ายืนหยัดในองค์ความรู้ในการจัดการชุมชนสังคมให้อยู่กันได้ ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ในเบื้องต้น และรวมถึงองค์ความรู้ในการแก้ไขวิกฤตการณ์ความรู้ในการดำรงอยู่อย่างกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนและอย่างเหมาะสมตน ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจธรรมชาติหมายถึงองค์ความรู้แห่งผู้มีคุณธรรม

ขั้นที่สอง **พอเพียงเท่ากับแบ่งปัน** หลังจากพึ่งตนเองได้แล้ว เพื่อความเข้มแข็งและเกิดภูมิคุ้มกันซึ่งกันและกัน ต้องมีคุณธรรมขั้นสูงกว่าการพึ่งตน คือการแบ่งปัน ขั้นนี้เรียกว่า พอเพียงเท่ากับแบ่งปัน โดยสมาชิกในชุมชนต้องมีการแบ่งปันให้กันและกัน ตามวิถีแห่งการให้ซึ่งเป็นคุณธรรมในหลักศาสนา พุทธศาสนา ใครจะกล่าวให้เห็นว่าการแบ่งปันเป็นการให้ซึ่งกันและกัน เป็นการกระจายทรัพยากร แต่สูงขึ้นมา

การกระจายที่เรียกว่าการซื้อขาย การแลกเปลี่ยน ปราบฏการณ์นี้สามารถอธิบายได้จากพฤติกรรมทางสังคมของสมาชิกในชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งแทบจะไม่มีในสังคมปัจจุบันที่ถูกสอนให้แลกเปลี่ยนด้วยเงื่อนไขที่ไม่ยอมเสียเปรียบซึ่งกันและกัน ทั้งแสวงหากำไรจากการแลกเปลี่ยนตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การค้า

ซึ่งการกระจายทรัพยากรด้วยการแลกเปลี่ยน เป็นการแลกเปลี่ยนแบบธุรกิจซึ่งจะเสร็จสิ้นตรงนั้น และตามเวลาที่กำหนด ส่วนการกระจายทรัพยากรด้วยการแบ่งปัน คือสังคมที่มีการแลกเปลี่ยนที่ยาวนานจนแทบจะไม่ได้ใส่ใจว่าจะได้สิ่งที่น่าสนใจไปแลกมาเมื่อใด คือสังคมแห่งการแบ่งปัน ทำให้ช่วงเวลาที่ทอดยาวนานระหว่างการแลกเปลี่ยนเป็นการสร้างคุณธรรมรำลึกถึงคุณค่าอีกฝ่ายอย่างนอบน้อม เห็นอกเห็นใจ เป็นการสร้างเงื่อนไขด้านบวกให้แก่สังคม ให้ความรู้สึกมีบุญคุณต่อกันและกัน เช่น ชาวบ้านคนหนึ่งต้องการมะพร้าวก็ไปสอยเอาจากบ้านหนึ่งโดยไม่มีอะไรไปแลกเปลี่ยน เพียงแต่บอกว่าจะเอามะพร้าวไปแกลง ผ่านไปอีก 3 เดือน เจ้าของมะพร้าวอยากได้มะละกอมาทำส้มตำก็เดินไปสอยจากบ้านเจ้าของมะละกอ โดยไม่เอาอะไรไปแลกเปลี่ยนเช่นกัน ช่วงเวลา 3 เดือนคือการทอดเวลาแห่งการเรียนรู้สึกมีบุญคุณต่อกัน จนเกิดความรักและผูกสัมพันธ์ต่อกันโดยเฉกต่างจากเศรษฐกิจการค้า ที่พยายามสร้างการแลกเปลี่ยนที่เป็นธรรม โดยการใช้เงินเป็นค่ากลางในการแลกเปลี่ยน ทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรออกไปนอกระบบ และถูกขูดรีดเอาส่วนต่างจนขาดทุนล่มสลายในที่สุด

ขั้นที่สาม พอเพียงเท่ากับรวมพลังสร้างเครือข่าย หลังจากฟังได้ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เบื้องต้น และแบ่งปันจนเกิดความสงบสุขในสังคมเล็ก ๆ นั้นแล้วแต่มีได้หมายความว่าชุมชนนั้นจะเข้มแข็งยั่งยืนได้ เพราะในความเป็นจริงแล้ว สังคมยุคโลกาภิวัตน์มีภัยคุกคามและปัจจัยภายนอกมารุกรานอยู่เสมอ จึงจำเป็นที่ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงจะต้องนำรูปแบบการพึ่งตนเอง การแบ่งปันมาเป็นแบบอย่าง รวมพลัง สร้างเครือข่ายให้เชื่อ และปฏิบัติในวิถีที่ไปด้วยกันได้ และให้เป็นพลังสร้างสรรค์ ผลักดันวิถีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงให้ก้าวต่อไปเพื่อป้องกันการรุกรานของเศรษฐกิจการค้า และปัจจัยภายนอกที่ช่วยได้ ในการรวมพลังต้องมีเป้าหมายเพื่อให้พลังสร้างสรรค์ไปผลักดันสู่ระดับนโยบาย แล้วให้นโยบายช่วยกำกับป้องกันการรุกรานอีกชั้นหนึ่ง อยู่บนหลักการการทำให้เกิดประโยชน์ด้วยความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ซึ่งปรากฏในปัจฉิมวาจาของพระพุทธเจ้า

ซึ่งชุมชนคนอยู่-ป่ายัง จึงบูรณาการทั้ง 3 ขั้นตอนอย่างกลมกลืนและการสร้างความจริงให้ปรากฏในแผ่นดิน โดยการน้อมนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา คือการจัดการดิน น้ำ ป่า และคร่าวเรือนให้เราสามารถพึ่งตนเองได้เป็นตัวอย่างความสำเร็จ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าให้สร้างตัวอย่างความสำเร็จให้ได้ หลังจากนั้นแสดงการให้หรือทาน โดยไม่หวังผลตอบแทนเสมือนการขาดทุน แต่เป็นการขาดทุนที่จะก่อเกิดกำไร คือสังคมมีสันติสุขยั่งยืนเมื่อเกิดการให้ผู้อื่น ก็จะก่อเกิดความเชื่อถือมีพลังความน่าศรัทธา นำไปสู่ความสามารถในการรวมพลังสร้างเครือข่าย เช่น เครือข่ายจากภูผาสู่มหานคร เครือข่ายธนาคารต้นไม้ เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายกสิกรรมธรรมชาติ เป็นต้น

นอกจากนั้นจากการดำเนิน โครงการวิจัยการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของผู้เขียนใน โครงการการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านสัน

กลาง ตำบลจำปาหวาย อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกในชุมชนฯ ศึกษาข้อมูลและประเมินศักยภาพของชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันวางแผนแม่บทชุมชนฯ เพื่อหาแนวทางพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการชุมชนและวิสาหกิจชุมชนกลุ่มๆ ต่างๆ ในชุมชนฯ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อช่วยลดต้นทุนทางการเกษตรและครัวเรือน รวมถึงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยการศึกษาครั้งนี้มองศักยภาพของการพัฒนาชุมชนฯ ออกเป็น 2 ด้าน คือ ศักยภาพของสมาชิกในชุมชนฯ และศักยภาพในการบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ ในชุมชนฯ โดยที่ศักยภาพของสมาชิกในชุมชนฯ ประเมินได้จากการตรวจสอบตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการประเมินความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการจัดการที่ยั่งยืน ส่วนศักยภาพในการบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ ในชุมชนฯ ประเมินได้จาก 3 องค์ประกอบ 1) ความสามารถในการบริหารจัดการของกลุ่มฯ 7 ประการ 2) หลักการหรือแนวคิดการดำเนินการของกลุ่มฯ ภายใต้ของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง 15 ประการ และ 3) การประเมินการพัฒนาทุน 4 ประการ คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางวัตถุหรือทุนทางกายภาพ ทุนทางสังคม และทุนสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ท้ายสุดจึงนำผลการวิเคราะห์ และบทเรียนที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมพัฒนาตนเองมาประมวลผล และสังเคราะห์ เพื่อนำไปสู่การกำหนดแผนแม่บท และการดำเนินกิจกรรมโครงการนำร่องการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนฯ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำสตรี ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน สมาชิกเกษตรกรทั้งหมดของชุมชนฯ

ซึ่งจากการดำเนินโครงการวิจัยดังกล่าวฯ วิเคราะห์ได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพื่อความยั่งยืน ต้องมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้

- 1) การดำเนินงานมีลักษณะการสร้างเครือข่าย (Net Work) ต้องสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นภายในชุมชน
- 2) การดำเนินงานต้องเป็นไปในลักษณะแบบบูรณาการ หรือมีลักษณะแบบองค์รวม (Holistic) โดยมีเป้าหมายหลักคือการเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
- 3) ปัจจัยร่วมที่มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ได้แก่ การมีคณะกรรมการบริหารหรือผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ในการมุ่งพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการ หรือชุมชนพอเพียงที่มีความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข มีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการลดมลพิษหรือของเสียต่าง ๆ
- 4) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอน

5) กระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ที่สำคัญที่สุดคือการศึกษาดูงานชุมชนที่เป็นต้นแบบและมีการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างเข้มแข็ง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากชุมชนและองค์กรชุมชนอื่น ๆ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การจัดเวทีประชาคม การร่วมสรุปทบทวน การจัดเก็บข้อมูลชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและโดยชุมชนนำไปสู่การวิเคราะห์ชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง ตลอดจนการเข้าร่วมเวทีการเรียนรู้ของผู้นำในเวทีต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชน

6) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ ที่มีส่วนช่วยตั้งแต่ขั้นก่อตั้งตลอดจนการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งทุกระยะ

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของประเทศไทย ควรมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเริ่มต้นจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับสมาชิกของชุมชน และกระตุ้นเตือน พร้อมทั้งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้รู้จักมีธรรมาภิบาล รักสันโดษ สร้างจิตสำนึกให้รู้จักคุณค่าของการมีชีวิตที่พอดี รู้จักคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติรอบ ๆ ตัวเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “มีชีวิตที่พอดี มีชีวิตที่พอเพียง”

2) เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต้องมีการกระตุ้นและหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยชุมชนต้องพัฒนาความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ที่เอื้อต่อการเป็นประชาสังคม เนื่องจากการหาวิธีการแก้ปัญหา และการกำหนดทิศทางข้างหน้าของชุมชนนั้นต้องอาศัยการสร้างและการระดมองค์ความรู้ เพื่อสามารถปรับใช้และเป็นพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นต่อไป ต้องพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีเป้าหมายให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้นั้นคือชุมชนต้องสร้างกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ขึ้นมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

3) ในการพัฒนาศักยภาพการจัดการชุมชนด้วยวิถีคิดเชิงระบบจำเป็นที่จะต้องพัฒนาระดับความรู้และทัศนคติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และภาคอื่น ๆ ที่ต้องพัฒนาเพื่อเสริมหนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกลไกการขับเคลื่อนที่สำคัญ คือต้องให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีเครื่องมือบริหารหรือกลไกการบริหาร และกำหนดบทบาทภารกิจของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน พร้อมทั้งการติดตามความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ และการประเมินผลความสำเร็จ จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสุขและความเข้มแข็งของชุมชน เช่น การลดค่าใช้จ่าย การออม เป็นต้น